

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

ПРОГРАМА РАДА

ЛАБОРАТОРІЯ
ЗАКОНОДАВЧИХ
ІНІЦІАТИВ
www.zakinitiv.com.ua

ІнфоЦентр

Огляд іноземного законодавства, що регулює питання приватного обвинувачення

Інформаційна довідка, підготовлена
Європейським інформаційно-дослідницьким
центром на запит народного депутата України

У багатьох країнах континентальної системи права передбачене право на приватне обвинувачення. Найбільш юридично розвиненим інститут приватного обвинувачення є в Іспанії, де Конституція гарантує право на висунення та підтримання обвинувачення у кримінальних справах не лише за жертвами правопорушення, а й за будь-яким громадянином¹. Суд не може відхилити клопотання про відкриття кримінальної справи, якщо не доведе, що діяння не містить ознак складу злочину. У Німеччині право висувати приватне обвинувачення обмежене колом правопорушень на кшталт наклепу, незаконного проникнення, нанесення легких тілесних ушкоджень (§374 КПК ФРН)².

Втім на практиці інститут приватного обвинувачення не відіграє значної ролі, оскільки законодавство більшості країн передбачає вимогу про досудове примирення сторін.

Що стосується проваджень про корупцію, вони, як правило, ініціюються державними органами, оскільки містять ознаки порушень або загрози порушень економічних, політичних та інших державних інтересів внаслідок протиправних дій (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб.

Естонія

Відповідно до статті 5 чинного кримінального процесуального кодексу Естонії провадження про кримінальні правопорушення відкриваються та ведуться від імені Республіки Естонія³. Стороною обвинувачення у всіх без винятку справах виступає держава через відповідні правоохоронні органи; закріплення інституту приватного обвинувачення в законодавстві Естонії відсутнє⁴.

Ізраїль

Відповідно до положень кримінального процесуального кодексу Держави Ізраїль обвинувачем у кримінальних справах виступає держава, яку представляє прокурор, який здійснює обвинувачення (стаття 11). Втім, стаття 68 Кодексу закріплює право будь-якої особи ініціювати відкриття кримінального провадження, однак обмежує коло питань, щодо яких можливе приватне обвинувачення. Щодо корупційних злочинів, то компетенція з ініціювання та ведення проваджень про хабарництво належить виключно державним обвинувачам (стаття 60)⁵.

¹ The Spanish Constitution passed by the Cortes Generales in Plenary Meetings of the Congress of Deputies and the Senate held on October 31, 1978 [Електронний ресурс]. – 1978. – Режим доступу до ресурсу: http://www.congreso.es/portal/page/portal/Congreso/Congreso/Hist_Normas/Norm/const_espa_texto_ingles_0.pdf.

² Code of Criminal Procedure in the version published on 7 April 1987 (Federal Law Gazette [Bundesgesetzblatt] Part I p. 1074, 1319), as most recently amended by Article 3 of the Act of 23 April 2014 (Federal Law Gazette Part I p. 410) [Електронний ресурс] // Federal Ministry of Justice and Consumer Protection – Режим доступу до ресурсу: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html.

³ Code of Criminal Procedure [Електронний ресурс] // Riigikogu. – 2003. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/530102013093/consolide>.

⁴ Siivelt K. Private Charges: Necessary Supplement to Estonian Criminal Procedural Law? / Kevin Siivelt. // Juridica. – 2014. – №3. – С. 198–208.

⁵ Criminal Procedure Law [Consolidated Version] [Електронний ресурс]. – 1982. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nevo.co.il/law_html/Law01/055_096.htm.

Німеччина

Стаття 374 кримінального процесуального кодексу Федеративної республіки Німеччина передбачає право потерпілої особи на ініціювання відкриття провадження про злочини, пов'язані із даванням і отриманням хабарів в ділових операціях (відповідно до статті 299 Кримінального Кодексу ФРН)⁶.

Норвегія

Фундаментальний принцип, який лежить в основі кримінального процесу Норвегії, полягає в тому, що питання обвинувачення належить до компетенції держави. Втім, якщо злочин не підлягає державному обвинуваченню або прокурор відмовився висувати обвинувачення, може мати місце приватне обвинувачення відповідно до статті 402 закону про кримінальний процес. Іншими словами, потерпілі завжди мають вторинне право висунути приватне обвинувачення. Якщо державний обвинувач ініціює відкриття провадження, потерпілий має право приєднатись до державного обвинувачення як сторона у справі відповідно до статті 404 закону про кримінальний процес⁷.

Національний орган з розслідування та судового переслідування економічних та екологічних злочинів (Økokrim) Норвегії є одночасно поліцейським органом та прокуратурою. Він розслідує такі економічні злочини:

- шахрайство, вчинене в особливо великих розмірах;
- нецільове використання державних субсидій;
- порушення закону про бухгалтерський облік;
- порушення закону про банкрутство;
- ухилення від сплати податків;
- порушення закону про конкуренцію;
- корупція, зловживання службовим становищем;
- відмивання грошей.

Директор даного органу може ініціювати провадження за власною ініціативою або на підставі підозри про незаконні транзакції (за інформацією банків та фінансових органів). Так само, ініціювати провадження про корупційний злочин може місцевий начальник поліції або державний прокурор⁸.

Польща

Відповідно до статті 59 розділу 6 кримінального процесуального кодексу Польщі потерпіла сторона може ініціювати відкриття провадження в якості приватного обвинувача⁹. Однак на практиці справи про корупційні злочини відкривають за заявою

⁶ Code of Criminal Procedure in the version published on 7 April 1987, as most recently amended by Article 3 of the Act of 23 April 2014 [Електронний ресурс] // Federal Ministry of Justice and Consumer Protection. – 2014.

⁷ The Criminal Procedure Act of 22 May 1981 No. 25 with subsequent amendments, the latest made by Act of 30 June 2006 No. 53 [Електронний ресурс]. – 1981. – Режим доступу до ресурсу: <http://app.uio.no/ub/ujur/oversatte-lover/data/lov-19810522-025-eng.pdf>.

⁸ Specialised Anti-Corruption Institutions Review of Models: Second Edition, 2013. – 180 с.

⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego [Електронний ресурс] // Kancelaria Sejmu. – 2015. – Режим доступу до ресурсу:

прокуратури, і саме вона виступає в них обвинувачем. Крім того, на додачу до вищевикладеного, усі підрозділи прокуратури зобов'язані періодично звітувати (кожні 6 місяців) про усі особливо серйозні випадки корупції, зокрема, якщо у них втягнені судді та прокурори.¹⁰

Крім прокуратури, розслідуванням корупційних злочинів займається Центральне антикорупційне бюро. Мандат Центрального антикорупційного бюро включає попередження корупції, в тому числі шляхом моніторингу декларацій про доходи, розслідування корупції, проведення досліджень про корупцію у Польщі та підвищення обізнаності суспільства про корупцію. Основним чином діяльність бюро зосереджена на корупції в державних органах влади. Оперативна та слідча робота бюро охоплює попередження та виявлення злочинів проти державних органів. В ході розслідувань кримінальних злочинів Бюро набуває поліцейських функцій, включно з правом на використання спеціальних засобів криміналістичної техніки (в тому числі прослуховування телефонних розмов), операції під прикриттям та технічний нагляд¹¹.

Контрольна діяльність Бюро передбачає перевірку декларацій про доходи або заяви про ведення економічної діяльності особами, які здійснюють державні функції, та виявлення і боротьбу із протизаконними діями в ході приватизації та комерціалізації державних підприємств. З 2010 року діє антикорупційна гаряча лінія для прийому повідомлень громадян про випадки корупції¹².

Сінгапур

Відповідно до параграфу 10 статті 11 кримінального процесуального кодексу Сінгапуру приватна особа може особисто або через уповноваженого нею адвоката виступати в якості обвинувача у мирових судах у деяких справах про злочини, які караються штрафом або за скоєння яких термін ув'язнення не перевищує 3 роки¹³.

Втім, державний обвинувач може, на умовах, які він вважає потрібними, дозволити приватній особі здійснювати обвинувачення від свого імені у провадженні про будь-який злочин, який карається відповідно до Кримінального Кодексу або інших законів (стаття 12). Якщо у ході провадження обвинувачем виступає приватна особа, прокурор може перебрати роль обвинувача на будь-якій стадії провадження та продовжити або припинити його (стаття 13)¹⁴.

У 1952 році в Сінгапурі було засноване Бюро розслідування актів корупції (СРІВ), незалежний орган, відповідальний за розслідування та попередження корупційних злочинів. До основних завдань Бюро належать:

<http://isap.sejm.gov.pl/Download;jsessionid=9645D960CEDC0F6CD1047D9FBFFDF019?id=WDU19970890555&type=3>.

¹⁰ Anti-Corruption Specialisation of Prosecutors in Selected European Countries [Електронний ресурс] // Organisation for Economic Co-operation and Development. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oecd.org/corruption/acn/resources/49540917.pdf>.

¹¹ Specialised Anti-Corruption Institutions Review of Models: Second Edition, 2013. – 180 с.

¹² Там само.

¹³ Criminal Procedure Code [Електронний ресурс] // The Law Revision Commission under the Authority of the Revised Edition of the Laws Act. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <http://statutes.agc.gov.sg/aol/download/0/0/pdf/binaryFile/pdfFile.pdf?CompId:e9484dd4-8522-4d6a-a789-de9a2c345bff>.

¹⁴ Там само.

- отримання та розгляд скарг про корупційну діяльність;
- розслідування протизаконних дій державних службовців, які підозрюються в корупції;
- попередження корупції шляхом перевірки діяльності державних службовців з метою мінімізації можливостей для корупційних зловживань.

Бюро відповідальне лише за розслідування корупційних злочинів, пов'язаних з хабарництвом. Інші економічні злочини (на кшталт розтрати) підпадають під юрисдикцію Департаменту економічних справ поліції Сінгапуру. Бюро розслідує злочини в рамках Закону про попередження корупції, в той час як повноваження прокурора виконує Генеральний прокурор¹⁵.

США

Право на приватне обвинувачення у федеральних судах було скасоване у 1981 році рішенням Верховного суду по справі Лікі проти Тіммермана (Leeke v. Timmerman, (1981), 452 U.S. 83), підтверджуючи прецедент по справі Лінди Р.С. проти Річарда Д. (Linda R.S. v. Richard D. (1973) 410 U.S. 614)¹⁶. На рівні штатів право на приватне обвинувачення було скасоване або обмежене рішеннями судів штатів. У штаті Нью Джерсі, наприклад, приватна особа (лише адвокат з відповідною ліцензією) може виступати обвинувачем за відсутності конфлікту інтересів, в тому числі фінансових¹⁷. У Пенсильванії для реалізації права на ініціювання кримінального провадження та приватного обвинувачення необхідний дозвіл прокурора штату. У разі відмови прокурора надати такий дозвіл особа може подати апеляцію¹⁸. Втім, проаналізувавши останні гучні справи про корупцію у державних органах штату Пенсильванія, можна зробити висновок, що у всіх них у ролі обвинувача виступає прокуратура штату, відтак саме до її компетенції належить збір доказів та здійснення інших процесуальних дій¹⁹.

*Інформацію підготувала Катерина Пенькова,
аналітик ЄІДЦ*

¹⁵ Specialised Anti-Corruption Institutions Review of Models: Second Edition, 2013. – 180 с.

¹⁶ Falk G. The American Criminal Justice System: How it Works, how it Doesn't, and how to Fix it / Gerhard Falk. – Santa Barbara: ABC-CLIO, 2010. – 250 с.

¹⁷ State V. R.Storm [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://law.justia.com/cases/new-jersey/supreme-court/1995/a-150-94-opn.html>.

¹⁸ Private Crim. Complaints of Rafferty, 969 A.2d 578 (2009) [Електронний ресурс]. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.pacourts.us/assets/opinions/Superior/out/J-S46025-14m%20-%201019224182551825.pdf>.

¹⁹ Public Corruption Prosecutions [Електронний ресурс]. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.justice.gov/usao-mdpa/public-corruption-prosecutions>.